

ÖZET

Demokrasi ve Dış Ticaret: OECD ve MENA Ülkeleri Örneği

Demokrasinin ekonomik etkileri uzun zamandan beri araştırmacıların tartıştığı konuların başında gelmektedir. Küreselleşme ve liberalleşme faaliyetlerinin hız kazandığı 1980'li yıllardan sonra ise bu tartışmanın yeniden alevlendiğini görmekteyiz. Tartışma özellikle, demokrasinin ülkeler arasındaki ticaret ve küreselleşmeye olan etkilerine odaklanmıştır. Ancak demokrasinin dış ticaret ve küreselleşme üzerindeki etkilerinin yönü ve derecesi konusunda henüz bir mutabakatın sağlanamadığı görülmektedir. Bu çalışma, demokrasi ve dış ticaret ilişkisini OECD ve MENA ülkeleri için analiz etmektedir. Genişletilmiş çekim modelinin kullanıldığı çalışmada, OECD ve MENA ülkeleri için dış ticaret ve demokrasi ilişkisi 1997-2006 dönemi için test edilmiştir. Genişletilmiş çekim modeli analizi sonucuna göre; demokrasi, ülkeler arasındaki ikili ticareti önemli ölçüde etkilemektedir.

JEL Sınıflaması: P50, F13, F14, C23

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Dış Ticaret, Çekim Modeli, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

Democracy and Trade: the Case of OECD and MENA Countries

Economic effects of democracy have been the major topic the scientists have been discussing for a long time. We consider that this discussion aroused again after 1980s in which globalization and liberalization efforts came to the agenda. The discussion specifically focused on the effects of democracy on the trade between the countries and globalization. However, there is no consensus on the direction and the degree of the effects of democracy on foreign trade and globalization. This study analyses democracy and foreign trade relationship for OECD and MENA countries. In this study, using augmented gravity model, the relationship between foreign trade and democracy analyzed for OECD and MENA countries for the period of 1997-2006. According to the results from augmented gravity analysis, democracy affects the bilateral trades between countries to a large extend.

JEL Classification: P50, F13, F14, C23

Keywords: Democracy, Trade, Gravity Model, Panel Data Analysis

Demokrasi ve Dış Ticaret: OECD ve MENA Ülkeleri Örneği¹

Yrd. Doç. Dr. Cemalettin Kalaycı*

Doç. Dr. Seyfettin Adtan**

İRİŞ

Halkın kendi kendini yönetmesi olarak da ifade edilen demokrasi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çoğu ulus tarafından kabul edilen bir yönetim biçimi olmuştur. Savaş sonrası sömürgecilik anlayışı son bulurken, baskıcı otoriter yönetim biçimleri yıkılarak yerini demokrasiye bırakmıştır. Özellikle 1950'lerden itibaren ekonomik alanda yaşanan ilerlemeler halkın otoriter yönetimlere bağlılığını azaltarak, bireyin kendisini ön planda tutan, ülke yönetiminde söz sahibi olmasını sağlayan,

kişisel hak ve özgürlüklerini koruyan demokratik yönetim biçimlerine yönelişi hızlandırmıştır.

Demokratikleşme toplumsal yaşamda ve ekonomik alanda bazı değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Bu değişiklikler özellikle diğer ülkelerle olan siyasi ve ticari ilişkilerde kendini göstermektedir. Demokratikleşme serbest ticaret düşüncesini teşvik ederek ticaretin gelişimine katkı sağlayabilir. Çünkü ülkelerin yönetim biçimleri, uyguladıkları ticaret politikalarını direkt olarak etkilemektedir. Dış ticarete yönelik aşırı baskı ve korumacı önlemler uygulayan

* *Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Çalışma Eko. ve End. İliş. Bölümü*

ckalayci@ktu.edu.tr

** *Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü,*

artan@ktu.edu.tr

1 Bu çalışma, 4-6 Kasım 2010 tarihlerinde Kilis 7 Aralık Üniversitesi tarafından Kilis'de düzenlenmiş olan Birinci Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.

otoriter yönetimlerin aksine demokratik yönetimlerde baskı ve korumacılık eğilimleri daha azdır. Dolayısıyla demokratikleşmenin ülkeleri daha serbest dış ticaret politikası uygulamaya yönelttiği, böylece dış ticarete yaşanan serbestleşme eğilimi ile birlikte özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren ticaretin de arttığı söylenebilir.

Demokrasinin ticarete etkisini, sadece dış ticaret engelleri üzerinde meydana getireceği değişimi dikkate alarak incelemek eksik bir yaklaşım olur. Karşılıklı ticaret yapılan ülkelerdeki yönetim şekli de oldukça önemlidir. Dış ticaret yapılan ülkede otoriter bir yönetim anlayışının olması, politik riski artıracığından ticareti caydırıcı bir etkiye neden olurken, demokratik yönetim anlayışının olması ülkelerdeki belirsizliği ortadan kaldırarak ülkeye, dolayısıyla firmalara olan güveni artırır. Bu durum, ticaret yapılabilecek onlarca ülke arasında demokratik ülkeleri tercih nedeni yapar.

Demokratikleşmenin daha serbest bir ticaret ortamı oluşturarak dış ticaret hacminin artmasına katkı sağladığı görüşü birçok kesim tarafından ileri sürülse de, demokratikleşmenin dış ticarete etkisi oldukça tartışmalı bir konudur. Çünkü demokrasinin dış ticaret engelleri üzerindeki etkileri değişkenlik göstermekte olup, engellerin bir kısmını azaltırken bir kısmını artırabilir. Şöyle ki, demokrasi düzeyinin yükselmesi bir yandan ithal ürünlere karşı uygulanan gümrük tarifelerini azaltırken, diğer yandan standart denetimi gibi tarife dışı engellerin

artmasına yol açabilir. Ayrıca demokratik toplumlarda belli çıkar grupları veya güç sahipleri, iktidarları kendi çıkarları doğrultusunda ticaret politikası uygulamaya zorlayabilirler. Böylece belli sektörlerde söz konusu grupların veya güç odaklarının çıkarları için korumacılık uygulanabilir. Dolayısıyla demokratikleşmenin ülkelerin uyguladıkları dış ticaret politikasına ve dış ticarete net etkisi konusunda kesin bir yargıya varmak oldukça zordur.

Küreselleşme ve liberalleşme faaliyetlerinin ivme kazandığı 1980'li yıllardan sonra demokrasinin ekonomik büyüme, liberalleşme ve küreselleşmeye olan etkilerinin analiz edilmeye başlandığı görülmektedir. 1990'lı yılların ortalarından sonra Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nun da etkisiyle dış ticaretteki serbestleşme hissedilir derecede artmıştır. Şöyle ki; WTO verilerine göre 1997-2007 yılları arasında dünyada ortalama ihracattaki artış oranı %5.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış ülkelerin ortalama büyüme oranındaki artışın iki katından daha fazladır. Dış ticaretteki artışa paralel olarak ilgili dönemde ülkelerin demokrasi düzeyinde de bir artışın olması, ülkelerin demokrasi düzeyleri ile ikili ticaretleri arasında bir ilişki var mı sorusunu gündeme getirmiştir. Özellikle son zamanlarda Orta Doğu ülkelerinde mevcut demokratik olmayan yönetimleri yıkmak amacıyla ortaya çıkan halk ayaklanmaları ile birlikte demokrasinin ekonomik etkilerine yönelik tartışmalar hızlanmıştır.

Bu çalışma, gerek teorik gerekse ampirik bulgular açısından tam bir mutabakatın sağlanamadığı demokrasi ve dış ticaret ilişkisini analiz etmektedir. Genişletilmiş çekim modelinin kullanıldığı çalışmada, nispeten gelir ve demokrasi düzeyi yüksek olan OECD ülkeleri ile gerek gelir gerekse demokrasi seviyesi nispi olarak düşük olan MENA ülkeleri arasındaki ikili ticarete demokrasinin rolü 1997-2006 dönemi için karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, ülkelerin demokratikleşme seviyelerinin ölçümünde sıklıkla kullanılan demokrasi endekslerine yer verilmiştir. Demokrasi, büyüme ve dış

ticaret ilişkisinin tartışıldığı ikinci bölümü, ekonometrik yöntem ve elde edilen bulguların tartışıldığı üçüncü bölüm takip etmiştir. Son kısmında ise elde edilen bulgulardan yola çıkarak çalışmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. Demokratikleşme Seviyesinin Ölçülmesi

Literatürde ülkelerin demokrasi düzeylerini ölçmek için değişik endeksler kullanılmaktadır. Bu endekslerin en önemlileri Polity Demokrasi Endeksi, Freedom House Demokrasi Endeksi ve The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksi'dir.

Polity Demokrasi Endeksi, Polity Projesi

Tablo 1: Polity Demokrasi Endeksine Göre Oluşturulmuş Ülke Değerleri

Ülkeler	1900	1950	1980	1990	2000	2010
ABD	10	10	10	10	10	10
Avustralya	10	10	10	10	10	10
İsviçre	10	10	10	10	10	10
Yunanistan	10	4	8	10	10	10
İtalya	-1	10	10	10	10	10
İspanya	6	-7	9	10	10	10
Bulgaristan	-9	-7	-7	8	8	9
Fransa	8	10	8	9	9	9
Romanya	-6	-7	-8	5	8	9
Arjantin	1	-9	-9	7	8	8
Brezilya	-3	5	-4	8	8	8
Meksika	-9	-6	-3	0	8	8
Türkiye	-10	7	-5	9	7	7
Afganistan	-6	-10	-7	-8	-7	-7
Çin	-6	-8	-7	-7	-7	-7
İran	-10	-1	-9	-6	3	-7
S.Arabistan	-10	-10	-10	-10	-10	-10

kapsamında ortaya koyulan bir endekstir. Polity Projesi yıllardır rejim otoritesini araştırmak ve rejim değişikliklerini izlemek için en yaygın kullanılan kaynaklardan birisidir. 1975 yılında Ted Robert Gurr tarafından geliştirilen projenin bugüne kadar Polity I, Polity II, Polity III ve Polity IV olmak üzere dört aşaması mevcuttur. Projenin Monty G. Marshall tarafından geliştirilen Polity IV aşaması, karşılaştırmalı kantitatif analiz amacıyla dünyadaki mevcut ülkelerin yönetim özelliklerini kodlama araştırmalarına devam etmektedir (Marshall ve Jagers, 2009, s.1-2).

Polity IV Projesi, siyasi kurumların ve süreçlerin genel kalitesine ilişkin kodlanmış bilgiyi kullanarak her ülke ve her yıl için demokrasi ve otokrasi seviyelerini belirlemektedir. Yapılan değerlendirme sonucunda her ülkeye demokrasi veya otokrasi seviyesine göre puan verilmektedir. Polity değeri -10 (tamamen kurumsallaşmış otokrasi) ile +10 (tamamen kurumsallaşmış demokrasi) ölçek aralığında değişmektedir (Marshall ve Cole, 2009, s.8). Polity değeri rejim kategorilerine de dönüştürülebilmektedir. Buna göre ülkelerin yönetim şekli, Polity Endeks değeri -10 ile -6 aralığında ise Otokrasi, -5 ile +5 aralığında ise Anokrasi ve +6 ile +10 aralığında ise demokrasi olarak nitelendirilmektedir. (Polity IV, <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm>). Tablo 1'de Polity Demokrasi Endeksine göre Türkiye'nin de aralarında bulunduğu en yüksek, orta ve en düşük demokrasi düzeyine sahip seçilmiş bazı ülkelere ait endeks değerlerine yer verilmiş ve

ülkeler 2010 yılı endeks değerlerine göre sıralanmıştır. Buna göre ABD, Avusturya, İsviçre gibi ülkelerin güçlü bir demokratik yönetim biçimine sahip olduğu göze çarpmaktadır. Bu ülkeleri nispeten düşük demokrasi ve benzer gelişmişlik düzeyinde olan Arjantin, Brezilya, Meksika ve Türkiye takip etmektedir. Listenin son sıralarında ise Afganistan, Çin, İran ve Suudi Arabistan gibi ülkeler yer almaktadır.

Freedom House Demokrasi Endeksi ülkelerin demokratikleşme düzeylerini ölçmek için kullanılan bir diğer endeks olup, 1972 yılında ABD'de kurulmuş özel bir kuruluş olan Freedom House tarafından hesaplanmaktadır. Freedom House dünyadaki bütün ülkeleri sahip oldukları demokratik kurumlara göre derecelendirmekte ve her ülke için siyasal haklar ve sivil özgürlükler olmak üzere iki endeks oluşturmaktadır. Her iki endekste de ülkelere 1 ile 7 arasında değer verilmektedir. 1 değeri ülkelerde demokrasinin tam olduğunu, 7 değeri ise demokratik hakların olmadığını göstermektedir (Adam ve Filippaios, 2007, s.1042). Siyasal haklar ve sivil özgürlükler endekslerinin ortalaması alınarak, ülkeler demokratik özgürlük bakımından özgür, kısmen özgür ve özgür olmayan şeklinde üç sınıfa ayrılmıştır. Demokrasi endeksi değeri 1.0 ile 2.5 arasında olan ülkeler özgür, 3.0 ile 5.0 arasında olan ülkeler kısmen özgür ve 5.5 ile 7.0 arasında olan ülkeler ise özgür olmayan ülkeler kategorisine dahil edilmektedir (Freedom House, 2011, s.30).

Tablo 2: Freedom House Endeksine Göre Ülkelerin Dağılımı

Yıl	Özgür Ülkeler		Kısmen Özgür Ülkeler		Özgür Olmayan Ülkeler	
	Ülke Sayısı	%	Ülke Sayısı	%	Ülke Sayısı	%
1979	51	32	54	33	56	35
1989	61	37	44	26	62	37
1999	85	44	60	31	47	25
2008	89	46	62	32	42	22
2009	89	46	58	30	47	24
2010	87	45	60	31	47	24

Kaynak: Freedom House, 2011, s. 25

Tablo 2’de ülkelerin Freedom House Endeksine göre on yıllık dönemler itibariyle dağılımına yer verilmiştir. Buna göre, 1979 yılında endekste yer alan 161 ülkenin sadece 51’i özgür, 54’ü kısmen özgür ülke grubunda yer almaktadır. Zaman içerisinde gerek endekse dahil olan ülke sayısında gerekse özellikle özgür ülke sayısında önemli ölçüde artış olduğu gözlenmektedir. Şöyle ki, 2010 yılında endekse dahil olan ülke sayısı 194’e, özgür ve kısmen özgür ülke sa-

yısı ise 147’ye yükselmiştir. Kısaca 2010 yılı itibariyle Freedom House Endeksine dahil olan ülkelerin %45’i özgür, %31’i kısmen özgür ve %24’ü ise özgür olmayan yönetim şekliyle idare edilmektedirler.

Demokrasi düzeyi açısından ülkelerin bölgelere göre dağılımı Tablo 3’de sunulmuştur. Buna göre endeks kapsamındaki özgür ülkelerin (87 ülke) yaklaşık %56’sı Amerika ve Batı Avrupa da yer alırken, öz-

Tablo 3: Bölgelere Göre Ülkelerin Dağılımı (2010)

Bölgeler	Özgür Ülkeler		Kısmen Özgür Ülkeler		Özgür Olmayan Ülkeler	
	Ülke Sayısı	%	Ülke Sayısı	%	Ülke Sayısı	%
Amerika	24	28	10	17	1	2
Asya-Pasifik	16	18	15	25	8	17
Merkezi ve Doğu Avrupa	13	15	9	15	7	15
Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA)	1	1	3	5	14	30
Sahra Altı Afrika	9	10	22	37	17	36
Batı Avrupa	24	28	1	2	0	0
Toplam	87	100	60	100	47	100

Kaynak: Freedom House, 2011, s. 9

gür olmayan ülkelerin (47 ülke) yaklaşık %66'sı MENA ve Sahra Altı Afrika bölgesinde yer almaktadır. Çalışmada ele alınan MENA bölgesinde endeks kapsamındaki ülkelerin sadece 1'i özgür, 3'ü kısmen özgür ve 14'ü özgür olmayan ülke kategorisindedir.

Tablo 4'te en yüksek, orta ve en düşük demokrasi düzeyini gösteren seçilmiş bazı ülkelerin Freedom House Endeksine göre oluşturulmuş endeks değerlerine yer veril-

miştir. Endeks değerinin 1'e yakın olması ülkede demokratik bir yönetim anlayışının, 7'ye yaklaşması ise anti demokratik bir yönetim anlayışının hakim olduğunu göstermektedir. Buna göre, ABD, Avustralya ve İsviçre en yüksek özgürlük düzeyine sahipken, Suriye, Suudi Arabistan, Kuzey Kore, Libya ve Sudan en düşük özgürlük düzeyine sahip ülkeler olarak göze çarpmaktadır. Endeks değeri 3 olan Türkiye ise kısmen özgür ülkeler grubunda yer almaktadır.

Tablo 4: Freedom House Endeksine Göre Ülkelerin Özgürlük Sıralaması (2010)

Ülke	Siyasal Haklar	Sivil Özgürlükler	Özgürlük Durumu
ABD	1	1	Özgür
Avustralya	1	1	Özgür
İsviçre	1	1	Özgür
Yunanistan	1	2	Özgür
Bulgaristan	2	2	Özgür
Romanya	2	2	Özgür
Hindistan	2	3	Özgür
Meksika	3	3	Kısmen Özgür
Türkiye	3	3	Kısmen Özgür
Kenya	4	3	Kısmen Özgür
Nijerya	5	4	Kısmen Özgür
Pakistan	4	5	Kısmen Özgür
Rusya	6	5	Özgür Değil
Mısır	6	5	Özgür Değil
Afganistan	6	6	Özgür Değil
İran	6	6	Özgür Değil
Çin	7	6	Özgür Değil
Suriye	7	6	Özgür Değil
S.Arabistan	7	6	Özgür Değil
Kuzey Kore	7	7	Özgür Değil
Libya	7	7	Özgür Değil
Sudan	7	7	Özgür Değil

Kaynak: Freedom House, 2011, s. 12-16.

Tablo 5: *The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksine Göre Ülkelerin Dağılımı (2010)*

	Ülke Sayısı	Toplam İçinde Payı (%)	Dünya Nüfusuna Oranı (%)
Tam Demokrasi	26	15.6	12.3
Sınırlı Demokrasi	53	31.7	37.2
Melez Rejimler	33	19.8	14.0
Otoriter Rejimler	55	32.9	36.5
Toplam	167	100	100

Kaynak: EIU, Democracy Index 2010: Democracy in Retreat, 2010, s.1.

Ülkelerin demokrasi düzeyini ölçmek için kullanılan endekslerden birisi de The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksi'dir. Endekste demokrasi seviyelerine göre ülkelere 0 ile 10 arasında değer verilmektedir. Endeks değerinin 10'a yaklaşması demokratikleşme seviyesinin arttığını, 0'a yaklaşması ise demokratikleşme seviyesinin azaldığını göstermektedir. Buna göre her hangi bir ülkenin, endeks değeri 8 ile 10 arasında ise tam demokrasi, 6 ile 7.9 arasında ise sınırlı demokrasi, 4 ile 5.9 arasında ise melez rejimler ve 0 ile 4 arasında ise otoriter rejimler ile idare edildiği kabul edilmektedir.

Tablo 5'te The Economist Intelligence Unit Demokrasi Endeksine göre yönetim biçimleri dikkate alınarak ülkelerin dağılımı verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi 2010 yılı itibarıyla 167 ülkeyi kapsayan sınıflandırma sonucu tam demokrasiye sahip ülke sayısı 26 iken, otoriter rejimlerle yönetilen ülke sayısı 55'dir. Ülkelerin nüfusunun toplam dünya nüfusu içindeki payı dikkate alındığında, tam demokrasi ile yöneti-

len halkların toplam dünya nüfusu içindeki payının %12.3, otoriter rejimlerle yönetilen halkların toplam dünya nüfusu içindeki payının %36.5 ve sınırlı demokrasiyle yönetilen halkların toplam dünya nüfusu içindeki payının ise % 37.2 olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki tablo ve grafiklerden takip edilebileceği üzere, demokrasi düzeyi hangi yöntemle ölçülürse ölçülsün 1900'lü yıllardan günümüze kadar demokratik ülkelerin sayısında hızlı bir artış söz konusudur. Örneğin, 1900'lü yıllarda sadece 10 ülkede demokrasiden bahsetmek mümkün iken; 2000'li yılların başında bu sayının 150'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Ülkelerin demokratik bir yönetim şekline yönelmeleri demokrasinin ortaya çıkardığı pozitif etkilere bağlanmaktadır. Çalışmada, bu etkilerden birisi olan ülkeler arasındaki ikili ticaret ve demokrasi ilişkisi, OECD ülkeleri ve MENA ülkeleri için analiz edilmiştir.

2. Demokrasi, Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi

Demokrasinin ekonomik etkileri araştırmacıların uzun zamandan beri tartıştığı ko-

nuların başında gelmektedir. Küreselleşme ve liberalleşme faaliyetlerinin hız kazandığı 1980’li yıllardan sonra ise bu tartışmanın yeniden gündeme geldiğini görmekteyiz. Tartışma özellikle demokrasinin ekonomik büyüme, liberalleşme ve küreselleşmeye olan etkilerine odaklanmıştır. Son zamanlarda ise demokrasi ve dış ticaret ilişkisi en çok ilgi çeken konulardan birisi olmuştur.

Demokrasinin ekonomik büyüme, dış ticaret ve küreselleşme üzerindeki etkilerinin yönü ve derecesi konusunda henüz bir mutabakatın sağlanamadığı görülmektedir. Lipset (1959)’la başlayan akım, demokrasinin belli bir iktisadi gelişmeden sonra mümkün olacağını öne sürmekteydi. Bu düşünce 1980’li yıllara kadar tartışmasız hakim düşünce olmuştur. 1980’li yıllarda yükselen liberalizm dalgası ile birlikte bu kez serbest piyasa ekonomisinin kurumlarından biri olarak tanımlanan demokrasinin, ülkelerin gelişmesi için ön koşul olduğu ifade edilmeye başlanmıştır. Ancak bu konuda yapılan ampirik çalışmalar henüz net bir bulgu ortaya koymaktan uzaktır.

Örneğin, Doucouliagos ve Ulubaşoğlu (2006), demokrasi ve büyüme ilişkisini inceleyen 81 çalışmadan elde ettikleri bulguları şu şekilde özetlemektedirler (Doucouliagos ve Ulubaşoğlu, 2006, s.2); İncelenen 81 çalışmanın %16’sında elde edilen bulgular negatif ve istatistiksel olarak anlamlı, %20’sinde negatif ancak istatistiksel olarak anlamsız, %38’inde pozitif ancak istatistiksel olarak anlamlı değil ve %20’sin-

de ise pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuçlar, incelenen 81 çalışmanın ancak dörtte birinde pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koyarken, incelenen çalışmaların yaklaşık yarısında elde edilen sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı tespit edilememiştir. Sadece bu değerlendirme bile demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü ve derecesinin uzun süre gündemden düşmeyeceğini ortaya koymaktadır. Aşağıda demokrasi-büyüme ilişkisini test eden güncel ampirik çalışmalara kısaca değinilecektir.

Shen (2002), literatürdeki mevcut yatay-kesit ve panel veri analizlerinin aksine “önce ve sonra” yaklaşımını kullanarak demokrasi-ekonomik büyüme ilişkisini yaklaşık 40 ülke için analiz etmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, öncelikle ekonomik büyüme performansı, ülkelerin demokrasiye geçmelerinden sonra artmaktadır. İkinci olarak, ekonomik büyüme demokratik olmayan ülkelere kıyasla demokratik ülkelerde daha durağandır. Son olarak, zengin ülkelerin demokratik rejime geçmeleri bu ülkelerin ekonomik büyüme oranlarını azaltırken, fakir ülkelerin demokrasiye geçmeleri bu ülkelerin ekonomik büyüme performanslarını arttırmaktadır.

Fidrmuc (2002), Doğu Avrupa ve eski SSCB’den bağımsızlığını kazanan geçiş ekonomilerinde demokrasi-büyüme ilişkisini analiz etmiştir. Fidrmuc, Çin ve Şili’de olduğu gibi yüksek büyüme rakamları için demokrasinin gerekli olmadığını ancak, de-

mokrası sonucunda gelişen kurumların ekonomik reformları ve ekonomik liberalleşmeyi sağlayarak büyümeyi olumlu olarak etkilediğini ortaya koymuştur. Öte yandan, Clague ve diğ. (1996) ve Haggard (1997) otokrasilere kıyasla demokrasinin büyümeyi daha fazla arttırdığını ileri sürerken, Rao (1984), Persson ve Tabellini (1992), Blanchard ve Shleifer (2000) bunun tam aksini ileri sürmektedirler.

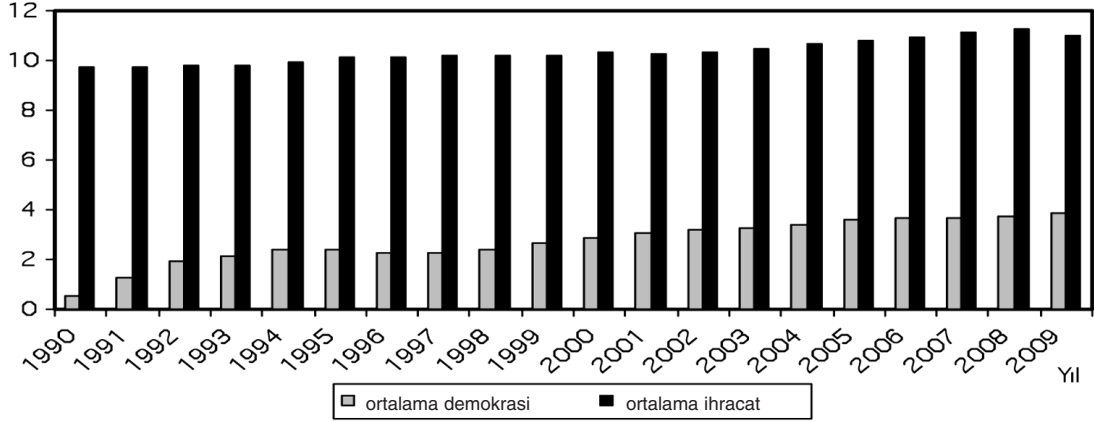
Polteravich ve Popov (2005), liberal demokrasilerde demokratikleşmenin büyümeyi arttırdığını, ancak kurumsallaşmanın zayıf olduğu ve kayıt dışı ekonominin yüksek olduğu liberal olmayan ülkelerde ise, demokratikleşmenin büyümeyi azalttığını ortaya koymuşlardır.

Doucoulagos ve Ulubaşoğlu (2006), demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde direkt etkisinin olmadığını ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılara göre demokrasi, beşeri sermayeyi yükselterek, enflasyonu düşürerek, politik istikrarsızlığı azaltarak ve ekonomik özgürlükleri yükselterek dolaylı yoldan ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir. Ekonomik özgürlüklerin büyümeyi arttırdığı Easton ve Walker (1997), Wu ve Davis (1999) ve De Haan ve Sturm (2000) çalışmalarında da ileri sürülmektedir.

Drury, Kriekhaus ve Lusztig (2006), demokrasinin literatürde sıkça vurgulanan ekonomik büyümeye dolaylı etkileri (demokrasinin eğitim harcamalarını arttırması, beklenen yaşam süresini uzatması ve politik istikrar sağlaması gibi) üzerinde dur-

muşlardır. Araştırmacılar demokrasinin dolaylı etkilerinden biri olan ancak literatürde pek değinilmeyen yolsuzluk ve demokrasi ilişkisini 1982-1997 döneminde 100 ülke için analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgular, demokrasinin ekonomik büyüme üzerinde direkt etkisinin olmadığı yönündeki tezi desteklemekte ve demokrasinin yolsuzluğu azaltmak suretiyle de ekonomik büyümeyi dolaylı yoldan pozitif olarak etkilediğini ortaya koymaktadır.

Demokrasinin dış ticaret üzerine etkileri konusundaki tartışmanın ise nispeten yeni olduğunu ifade etmek mümkündür. Tartışma esas itibarıyla 1980'li yıllarda ortaya çıkan liberalleşme eğilimleri, küreselleşme ve uzun dönemli veri setlerinin elde edilmesiyle yoğunluk kazanmıştır. Ayrıca ülkeler arasındaki ticaretin ülkelerin ekonomik büyümelerinde önemli bir paya sahip olması, demokrasinin ülkeler arasındaki ticaretteki rolünü ön plana çıkartan unsur olmuştur. Şöyle ki; Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre 1997-2007 yılları arasında dünyada ortalama büyüme oranı %2.8 iken, ortalama ihracat oranı %5.8 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan ortalama ihracattaki bu yükselmeye birlikte ülkelerin ortalama demokrasi düzeylerinin de hızla yükseldiği görülmektedir. Bu durum; “dış ticaret ile demokrasi arasında uzun dönemde bir ilişki var mı? Ülkelerin demokrasi düzeylerindeki artış, ülkeler arasındaki ikili ticareti artırıyor mu?” sorularını gündeme getirmektedir. Ülkelerin (yaklaşık 200 ülke) ortalama ihracat

Grafik 1 : Demokrasi ve Ortalama İhracat

düzeyleri (milyon dolar ile kısaltılmış ve logaritması alınmış) ile ortalama demokrasi düzeyleri (Politiy IV endeksine göre) 1990-2009 yılları itibariyle Grafik 1'de yer almaktadır. Dikkat edileceği üzere, 2009 kriz yılı dışarıda tutulduğunda, 1990-2009 döneminde ortalama ihracat ve ortalama demokrasi düzeyleri sürekli olarak artmıştır.

Demokrasi hem ihracat hem de ithalat kanalıyla dış ticareti etkilemektedir. Şöyle ki; demokrasi ihracatçı ülkelerde kurumların gelişmesine katkı sağlayarak ve ürünlerin üretimine yönelik standartların gelişimini zorunlu kılarak ürünlerin kalitesinin artmasına yol açar. Ayrıca, demokratik ülkelerde kişisel hakların güvence altına alınması ve patent haklarının korunuyor olması Ar&Ge araştırmalarını teşvik eder. Öte yandan yüksek demokrasi düzeyi, gelişmiş kurumlar yoluyla ticaret maliyetlerini azalttığı gibi oluşturacağı güvenle de ticari riskler ko-

nusunda ihracatçı ülkeler için güvence unsuru olur (Yu, 2010, s.290).

İthalatçı ülkelerde ise, özellikle gelişmekte olan bir ülkenin demokratikleşmesi tarifelerde indirime gidilmesini sağlayabilir. Ancak bu durum bazı sivil toplum kuruluşlarının tarife indirimlerine karşı muhtemel davranışları nedeniyle açık değildir. Şöyle ki, işçilerin ve işverenlerin haklarını savunan sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere bazı çevreler temsil ettikleri grubun ekonomik çıkarlarını olumsuz etkileyebilecek tarife indirimlerine karşı direnç gösterebilirler. Öte yandan, demokratikleşme kendi çıkar gruplarını yaratacağından bu grubun etkisiyle tarifelerde indirim de sağlanabilir. Sonuç olarak; demokrasi düzeyindeki gelişmenin ihracatçı ülkelerin lehine sonuçlar doğuracağı konusundaki görüşlerin ithalatçı ülkelere kıyasla daha kesin olduğunu ifade edebiliriz.

Demokrasi ve dış ticaret ilişkisini test eden çalışmalara bakıldığında daha çok panel veri ve yatay-kesit çalışmaların ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin, Milner ve Kubota (2005), ülkeler arasındaki ticaret akımlarını büyük ölçüde küreselleşmenin bir parçası olarak görmektedirler. Araştırmacılara göre, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ticari liberalleşme ülkeler arasındaki ikili ticareti arttırmaktadır.

Bir diğer çalışmada Cordova ve Meissner (2005), demokrasinin uluslararası ticaretle birlikte hareket edip etmediğini araştırmışlardır. Bu amaçla, 1870-2000 dönemini 1870-1913, 1920-1939, 1960-2000 alt dönemlerine ayırarak yaptıkları çalışmada, her üç alt dönemde de demokrasinin uluslararası ticareti arttırdığı şeklinde sonuçlara ulaşmışlardır.

Tavares (2007), 1980 ve 1990'lı yıllarda çok sayıda diktatörlüğün yerini demokratik rejimlere bıraktığı tespiti ile başladığı çalışmasında, 1960-2004 döneminde 133 ülkede rejim değişikliği ile politika değişikliği arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Elde edilen sonuca göre, demokratikleşmenin ticari dışa açıklık üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, küreselleşmenin demokrasi üzerindeki etkisi genel olarak istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Decker ve Lim (2009), küreselleşmenin ülkeler arasındaki ikili ticareti etkilediği yönündeki teorik yaklaşımdan yola çıkarak, 1948-1999 döneminde 217 ülke için ikili ticaret-demokrasi ilişkisini analiz etmişler-

dir. Çalışmada esas itibarıyla demokratik ülkelerin daha fazla ticaret yapıp yapmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Çekim modelini kullanan araştırmacıların ulaştıkları sonuçlara göre; demokrasi ülkeler arasındaki ticareti pozitif olarak etkilemektedir. Ancak elde edilen bulgular, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre ve incelenen dönemin 1990 öncesi ve sonrası olmasına göre değişmektedir.

Yu (2010) demokrasi ticareti arttırdı mı sorusuna yanıt aradığı çalışmada, öncelikle demokrasinin ülkeler arasındaki ikili ticareti etkileme kanallarına değinmiştir. Yu'ya göre; demokrasi ihracatçı ülkelerde ürün kalitesini yükselterek, ticaret maliyetlerini azaltarak ikili ticareti arttırabilir. Öte yandan demokratikleşme, ithalatçı ülkelerde ticari engelleri arttırarak ithalatı azaltabilir. Araştırmacı demokrasinin ikili ticaret üzerindeki etkisini test etmek amacıyla 1962-1998 dönemini 157 ülke için analiz etmiştir. IMF üyesi ülkelerin incelendiği ve genişletilmiş çekim modelinin kullanıldığı çalışmanın sonucuna göre, demokrasi ülkeler arasındaki ikili ticareti arttırmaktadır.

3. Ekonometrik Yöntem ve Bulgular

Çalışma 1997-2006 döneminde Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 30 OECD ve 16 MENA ülkesini incelemektedir. Çalışmada Panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Model, ülkelerin ortak sınıra sahip olma, ortak dil kullanma ve ülkeler arasındaki uzaklık gibi zamana göre değişmeyen değişkenleri de içerdiğinden tesadüfü etki-

ler modeli tercih edilmiştir. Ayrıca demokrasi dış ticaret ilişkisinin modellenmesinde ise çekim modelinden yararlanılmıştır.

Çalışmada kullanılan genişletilmiş çekim modeli aşağıdaki gibidir;

$$LTR_{ijt} = \alpha_0 + \alpha_1 LGDP_{it} + \alpha_2 LGDP_{jt} + \alpha_3 LPOP_{it} + \alpha_4 LPOP_{jt} + \alpha_5 LDEM_{it} + \alpha_6 LDEM_{jt} + \alpha_7 LDIST_{ij} + \alpha_8 LANG_{ij} + \alpha_9 BOARD_{ij} + \varepsilon_{ijt} \quad (1)$$

Yukarıdaki (1) numaralı denklemde L ilgili serinin logaritmasının alındığını, t zamanı göstermek üzere;

LTR, i ve j ülkeleri arasındaki ticaret akımını göstermektedir. Ticaret akımlarının ölçülmesinde i ülkesinden j ülkesine olan ihracat, ithalat ve ihracat-ithalatın toplamı birlikte kullanılabilir. Çalışmada her üç ticaret akımı kullanılmış ancak özellikle i ülkesinden j ülkesine olan ihracat ve ithalatın kullanıldığı modellerde sonuçların benzer çıkması nedeniyle, i ülkesinin j ülkesinden olan ithalatına ilişkin sonuçlara yer verilmemiştir. Bu bağlamda çalışmada kullanılan Model 1a, OECD ülkelerinde, Model 1b MENA ülkelerinde bağımlı değişken olarak i ülkesinden j ülkesine olan ihracatı temsil etmektedir. Diğer yandan Model 2a OECD ve Model 2b MENA ülkelerinde i ülkesinden j ülkesine olan ihracat ve ithalatın toplamını göstermektedir. Ticaret akımlarına ilişkin veriler IMF'nin DOTS veri tabanından temin edilmiştir.

$LGDP_i$ ve $LGDP_j$, sırasıyla ihracatçı ve ithalatçı ülkelerin GSYİH'sını; $LPOP_i$ ve $LPOP_j$, sırasıyla ihracatçı ve ithalatçı ülkelerin nüfuslarını göstermektedir. Her iki seriyeye ilişkin veriler Dünya Bankasının WDI veri tabanından temin edilmiştir. Ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin (GSYİH) ülkeler arasındaki ikili ticareti pozitif olarak etkilemesi beklenirken, ülkelerin nüfuslarının hem arz hem de talep yönü bulunması nedeniyle nüfusun ikili ticaret üzerindeki etkisi pozitif ya da negatif olabilmektedir.

$LDIST_{ij}$, i ve j ülkelerinin başkentlerinin kilometre cinsinden birbirine olan uzaklığını göstermektedir. Uzaklığın artması en basit anlamda ulaşım maliyetlerini arttırdığından ülkeler arasındaki uzaklığın ikili ticareti negatif olarak etkilemesi beklenmektedir. $LANG_{ij}$ ve $BOARD_{ij}$, kukla değişkenler olup sırasıyla ülkelerin ortak dil kullanmalarının ve ortak sınıra sahip olmalarının ikili ticaret üzerindeki etkisini test etmek amacıyla modele eklenmiştir.

Çalışmanın konusunu oluşturan demokrasi düzeyinin ikili ticaret üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla Polity IV Demokrasi Endeksi'nden yararlanılmıştır. $LDEM_i$ ve $LDEM_j$, sırasıyla ihracatçı ve ithalatçı ülkelerin demokrasi düzeylerini göstermektedir.

Yukarıda yer alan 1 numaralı denklemin OECD ve MENA ülkeleri için panel veri analiz yöntemi ile çözümünden elde edilen sonuçlar Tablo 6, 7, 8 ve 9'da sunulmuştur.

Tablo 6 : OECD Ülkeleri İçin Model 1a Analiz Sonuçları

Değişkenler	Beklenen İşaret	Katsayı	t-istatistiği
LGDP _i	+	1.050 ^a	17.5
LGDP _j	+	1.205 ^a	21.4
LPOP _i	?	-0.109 ^c	-1.73
LPOP _j	?	-0.143 ^b	-2.38
LDEM _i	?	1.040 ^a	3.15
LDEM _j	?	0.484	1.47
LDIST _{ij}	-	-0.961 ^a	-23.4
LANG _{ij}	+	0.506 ^a	2.84
BOARD _{ij}	+	0.039	0.214
Sabit terim		-22.12 ^a	-16.9
R ² : 0.28 Gözlem Sayısı: 8700 (30*29*10) Ülke Sayısı: 30 Dönem: 1997-2006			

Not : a, b ve c ilgili katsayının sırası ile %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Bağımlı değişken olarak i ülkesinden j ülkesine olan ihracatın esas alındığı Model 1a analiz sonucu, elde edilen katsayıların işaretinin beklentiler doğrultusunda olduğunu göstermektedir. Şöyle ki; ülkelerin büyüklüğünü gösteren GSYİH hem ihracatçı hem de ithalatçı ülkelerde pozitif, istatistiksel olarak anlamlı ve incelenen değişkenler içerisinde ikili ticaret üzerindeki etkisi en fazla olan değişkendir. Öte yandan ihracat-

çı ve ithalatçı ülkelerin nüfuslarının ikili ticaret üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olmakla birlikte, ikili ticaret üzerindeki etkisi nispi olarak düşük düzeydedir. Ülkelerin birbirlerine olan uzaklığının artmasının ulaşım maliyetlerini arttırarak ikili ticareti negatif olarak etkilediği tespit edilmiş olup, elde edilen katsayının büyüklüğü literatürdeki mevcut bulgularla paralellik arz etmektedir. Ülkelerin or-

tak dil konuşmalarının ikili ticaret üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, ülkelerin ortak sınıra sahip olmalarının ikili ticaret üzerindeki etkisi pozitif ancak istatistiksel olarak anlamlı tespit edilememiştir. Son olarak ihracatçı ülkelerin demokrasi düzeylerinin ikili ticaret üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, ithalatçı ülkelerin demokrasi düzeylerinin ikili ticaret üzerindeki etkisi

pozitif ancak istatistiksel olarak anlamlı tespit edilememiştir.

Bağımlı değişken olarak ülkeler arasındaki toplam ticaretin esas alındığı Model 2a analiz sonuçları, gerek katsayıların işareti gerekse büyüklüğü yönünden Model 1a analiz sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Model 1a'dan farklı olarak Model 2a'da ithalatçı ülkelerin nüfuslarının ikili ti-

Tablo 7 : OECD Ülkeleri İçin Model 2a Analiz Sonuçları

Değişkenler	Beklenen İşaret	Katsayı	t-istatistiği
LGDP _i	+	1.198 ^a	21.1
LGDP _j	+	1.123 ^a	20.9
LPOP _i	?	-0.297 ^a	-4.96
LPOP _j	?	-0.075	-1.31
LDEM _i	?	0.892 ^a	2.79
LDEM _j	?	0.464	1.46
LDIST _{ij}	-	-0.957 ^a	-24.7
LANG _{ij}	+	0.423 ^b	2.53
BOARD _{ij}	+	0.052	0.305
Sabit terim		-20.31 ^a	-16.2
R ² : 0.30 Gözlem Sayısı: 8700 (30*29*10) Ülke Sayısı: 30 Dönem: 1997-2006			

Not : a ve b ilgili katsayının sırası ile %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

icaret üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Gerek Model 1a gerekse Model 2a'da GSYİH ve nüfustan sonra OECD ülkeleri arasındaki ikili ticareti en fazla açıklayan değişken ülkelerin demokrasi düzeyleri olarak tespit edilmiştir. Ayrıca her iki modelde de sadece ihracatçı ülkelerin demokrasi düzeylerinin ikili ticaret üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuç Yu (2010)'nun, demokrasinin ihracatçı ülkelerdeki kurum-

ların gelişimine, ürünlere yönelik standartların oluşmasına katkı sağladığı, Ar&Ge araştırmalarını teşvik ettiği ve kişisel hak ve özgürlükleri güvence altına alarak oluşturacağı güvenle ticari riskler konusunda ihracatçı ülkeler için güvence unsuru olduğu yönündeki görüşlerini teyit eder niteliktedir.

MENA ülkeleri için Model 1b analiz sonucu Tablo 8'de, Model 2b analiz sonucu ise Tablo 9'da sunulmuştur. Elde edilen

Tablo 8 : MENA Ülkeleri İçin Model 1b Analiz Sonuçları

Değişkenler	Beklenen İşaret	Katsayı	t-istatistiği
LGDP _i	+	2.089 ^a	8.94
LGDP _j	+	1.361 ^a	6.61
LPOP _i	?	-0.583 ^b	-2.35
LPOP _j	?	0.084	0.39
DEM _i	?	-0.161 ^a	-3.14
DEM _j	?	0.056	1.09
LDIST _{ij}	-	-1.980 ^a	-3.46
BOARD _{ij}	+	-1.331	-1.45
Sabit terim		-46.637 ^a	-6.55
R ² : 0.10 Gözlem Sayısı: 2400 (16*15*10) Ülke Sayısı: 16 Dönem: 1997-2006			

Not : a ve b ilgili katsayının sırası ile %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

bulgulara göre, OECD ülkelerinde olduğu gibi ülkelerin ekonomik büyüklükleri MENA ülkeleri arasındaki ikili ticareti açıklamada en büyük paya sahiptir. Bunun yanı sıra Model 2a'da olduğu gibi MENA ülkelerinde de nüfusun ikili ticaret üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlı iken, uzaklık değişkeni katsayısı her iki ülke grubunda da negatif ve istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Demokrasi düzeyini gösteren değişkenin katsayısı ise her

iki modelde de sadece ihracatçı ülkeler için negatif ve %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. OECD ülkelerinde olduğu gibi MENA ülkelerinde de sadece ihracatçı ülkelerde demokrasi düzeyinin etkisinin istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmesi, incelenen dönem ve ülke gruplarında demokrasinin dış ticareti etkileme kanallarından ihracat kanalının daha etkin olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 9 : MENA Ülkeleri İçin Model 2b Analiz Sonuçları

Değişkenler	Beklenen İşaret	Katsayı	t-istatistiği
LGDP _i	+	1.686 ^a	8.75
LGDP _j	+	1.621 ^a	9.47
LPOP _i	?	-0.231	-1.17
LPOP _j	?	-0.074	-0.42
DEM _i	?	-0.224 ^a	-5.21
DEM _j	?	0.002	0.05
LDIST _{ij}	-	-1.476 ^a	-3.22
BOARD _{ij}	+	-0.993	-1.35
Sabit terim		-49.151 ^a	-8.39
R ² : 0.13 Gözlem Sayısı: 2400 (16*15*10) Ülke Sayısı: 16 Dönem: 1997-2006			

Not : a ilgili katsayının %1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Kısaca OECD ve MENA ülkeleri için yapılan analizler kıyaslandığında, demokrasi değişkeni hariç elde edilen bulguların büyük ölçüde paralellik arz ettiği göze çarpmaktadır. Demokrasi değişkeni katsayısı ise, nispeten gelir düzeyi ve demokrasi düzeyi yüksek olan OECD ülkelerinin aksine MENA ülkelerinde kullanılan her iki modelde de ihracatçı ülkeler için negatif ve istatistiksel olarak anlamlı tespit edilmiştir. Bu sonuç, hangi endekse göre hesaplanırsa hesaplanırsa demokrasi düzeyi düşük olan MENA ülkelerinde demokrasi seviyesinin ülkeler arasındaki ikili ticareti olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Dış ticareti serbestleştirme ve kolaylaştırma konusunda dünya genelinde yaşanan yoğun çabaların da etkisiyle uluslararası ticaret hacmi hızlı bir şekilde artmaktadır. Ancak ticaret hacminde ortaya çıkan bu artış sadece dış ticaret prosedürlerinin basitleştirilmesi ve ticaret engellerinin azaltılmasından kaynaklanmamaktadır. Bu iki temel unsur dışında uluslararası ticaretin artmasını sağlayan diğer faktörler de sürekli araştırılmakta ve demokrasinin de bu faktörlerden birisi olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular farklılık gösterse de özellikle demokrasinin ihracatı olumlu yönde etkilediği, ithalat üzerindeki etkisinin ise değişkenlik gösterdiği söylenebilir.

OECD ve MENA ülkeleri arasındaki ikili ticaretin belirleyicileri; ülkelerin ekonomik

ve nüfus büyüklükleri, ülkelerin birbirlerine olan uzaklıkları, ülkeler arasındaki geleneksel-kültürel bağlar (ortak sınır, ortak dil) ve ülkelerin demokrasi düzeyleri dikkate alınarak genişletilmiş çekim modeli kullanılarak incelenmiştir.

Ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin (GSYİH) ikili ticaretteki etkisi pozitif ve yüksek iken; ülkelerin nüfus büyüklükleri ticareti negatif olarak etkilemektedir. Bu sonuç özellikle ihracatçı ülkelerde nüfusun talep yönünün daha kuvvetli olduğunu göstermektedir. Ülkeler arasındaki uzaklık, ülkeler arasındaki ticareti olumsuz etkilemektedir. Literatürle uyumlu olan bu sonuca göre; ülkeler arasındaki uzaklık bir taraftan ulaşım maliyetlerini arttırırken, öte yandan malların bozulmasına neden olabilmektedir. Ülkelerin ortak dil kullanmaları OECD ülkelerinde ikili ticareti pozitif olarak etkilerken; ülkelerin sınır komşusu olmalarının dış ticaret üzerinde bir etkisi tespit edilememiştir. Bu durumun özellikle OECD ülkelerinin geniş bir coğrafyaya yayılmalarından, MENA ülkelerinin ise benzer mallar üretmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Özetle; OECD ve MENA ülkeleri arasındaki ikili ticaretin kültürel faktörlerden ziyade maliyetlerden etkilendiği gözlenmektedir.

Son olarak sadece ihracatçı ülkelerin demokrasi düzeyi, OECD ülkeleri arasındaki ikili ticareti pozitif olarak etkilerken, MENA ülkeleri arasındaki ikili ticareti negatif olarak etkilemektedir. Demokrasinin dış ti-

careti etkileme kanalları dikkate alındığında, bu sonucun teori ile tutarlı olduğunu ifade etmek mümkündür. Son zamanlarda MENA ülkelerinin de aralarında bulunduğu Orta Doğu'da ortaya çıkan otoriter yönetimleri yıkmaya yönelik halk ayaklanmaları ve bu durumun başta üretim kaybı olmak üzere neden olduğu olumsuzluklar dikkate alındığında, demokrasinin ikili ticarete de

hayati öneme sahip bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, ikili ticareti artırmak isteyen ve özellikle ihracat kanalıyla ekonomik gelişmesini sağlamaya çalışan politika uygulayıcılarının ülkelerinde demokratikleşme seviyesini arttırıcı yasal ve politik düzenlemeleri hayata geçirmeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adam, A. ve Filippaios, F. (2007). Foreign Direct Investment and Civil Liberties: A New Perspective. *European Journal of Political Economy*. 23, 1038-1052
- Blanchard, O. ve Shleifer, A. (2000). Federalism With and Without Political Centralization; China Versus Russia. *NBER Working Paper*. No. 7616
- Clague, C. ve Diğerleri. (1996). Property and Contract Rights in Autocracies and Democracies. *Journal of Economic Growth*. 1, 243-76
- Cordova, J.E.L. ve Meissner, C.M. (2005). The Globalization of Trade and Democracy. 1870-2000. *NBER Working Paper*. No:11117
- Easton, S.T. ve Walker, M.A. (1997). Income, Growth, and Economic Freedom. *American Economic Review*. 87, 328-332
- Decker, J.H. ve Lim, J.J. (2009). Democracy and Trade: An Empirical Study. *Economics of Governance*. 10, 165-186
- De Haan, J. ve Sturm, J.E. (2000). On the Relationship between Economic Freedom and Economic Growth. *European Journal of Political Economy*. 16, 215-241
- Doucouliağos, H. ve Ulubaşoğlu, M. (2006). Democracy and Economic Growth: A Meta-Analysis. *School Working Paper Economic Series 2006*. SWP 2006/04
- Drury, A.C., Kriekhaus, J. ve Lusztig, M. (2006). Corruption, Democracy and Economic Growth. *International Political Science Review*. 27(2), 121-136
- EIU. *Democracy Index 2010: Democracy in Retreat*. A report from the Economist Intelligence Unit. 20 Şubat 2011 tarihinde http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf adresinden erişildi.
- Fidrmuc, J. (2002). Economic Reform, Democracy and Growth During Post Communist Transition. *European Journal of Political Economy*. 19, 583-604
- Freedom House. The Freedom in the World 16 Eylül 2010 tarihinde www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=363&year=2010 adresinden erişildi.
- Freedom House. Freedom in the World 2011: The Authoritarian Challenge to Democracy. 13 Kasım 2011 tarihinde <http://www.freedomhouse.org/images/File/fiw/historical/CountryStatusRatingsOverview1973-2011.pdf> adresinden erişildi.

Haggard, S. (1997). *Democratic Institutions and Economic Policy*. In Christopher Clague (ed.). *Institutions and Economic Development*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

16 Eylül 2010 tarihinde <http://www.systemicpeace.org/inscr/p4v2009.xls> adresinden erişildi.

IMF. Direction of Trade Statistics. 20.05.2010 tarihinde <http://www.imfstatistics.org/dot> adresinden erişildi.

Lipset, S.M. (1959). Some Social Requisites of Democracy. *American Political Science Review*. 53, 69-105

Marshall, M.G. ve Cole, B.R. (2009). *Global Report 2009: Conflict, Governance and State Fragility*. Center for Systemic Peace.

Marshall, M.G. ve Jagers, K. (2009). *Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions 1800-2007-Dataset Users Manual*. Center for Systemic Peace.

Miner, H.V. ve Kubota, K. (2005). Why the Move to Free Trade? Democracy and Trade Policy in the Developing Countries. *International Organization*. 59, 107-143

Persson, P. ve Tabellini, G. (1992). Growth, Income Distribution and Democracy. *European Economic Review*. 36, 593-602

Polity IV. (2010). Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions 1800-2009. 17 Eylül 2010 tarihinde

<http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm> adresinden erişildi.

Polity IV.(2011). Regime Authority Characteristics and Transitions Datasets. 14 Kasım 2011 tarihinde <http://www.systemicpeace.org/inscr/p4v2010d.xls> adresinden erişildi.

Polterovich, V. ve Popov, V. (2005). Democracy and Growth Reconsidered: Why Economic Performance of New Democracies is not Encouraging. 17 Eylül 2010 tarihinde <http://mpr.ub.uni-muenchen.de/21606> adresinden erişildi.

Rao, V. (1984). Democracy and Economic Development. *Studies on Competitive International Development*. 19, 67-81

Shen, J.G. (2002). Democracy and Growth: An Alternative Empirical Approach. *BOFIT Discussion Papers*. 13, 1-28

Tavares, S.C. (2007). Democracy and Trade Liberalization. *Working Paper*, Rochester Institute of Technology. 17 Eylül 2010 tarihinde https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=mwit2007&paper_id=87 1-30 adresinden erişildi.

Wang, Y. (2005). Democracy and Bilateral Trade Flow: an Empirical Re-investigation, 1886-1992. *Chinese Public Affairs Quarterly*. 2, 121-142

WDI. World Bank Development Indicators. 20 Mayıs 2010 tarihinde www.worldbank.org/data adresinden erişildi.

Wu, W. ve Davis, O.A. (1999). The Two Freedoms, Economic Growth and Development: an Empirical Study. *Public Choice*. 100, 39-64

Yu, M. (2010). Trade, Democracy and Gravity Equation. *Journal of Development Economics*. 91, 289-300